

Cultul eroilor militari reflectat în monumentele Războiului de Independență din Regatul României 1877-1918

Teodora BONȚEANU

Noțiunea de „erou” își găsește utilizare din zorii istoriei umane, fiind în mod generic un personaj care se distinge prin abnegație, vitejie și curaj excepțional în războaie sau în alte împrejurări dificile; el poate fi de asemenea un semizeu sau o persoană legendară ale cărei acțiuni o impun în memoria oamenilor și constituie un exemplu de urmat. Idealizarea unora dintre cei decedați sub forma eroilor presupune ridicarea lor în plan simbolic, transcenderea morții reale. Eroul este cel care se sacrifică pentru patrie și națiune, devenind un martir sau un *sfânt secularizat*¹. Dar apariția său pe scena politică și – în cazul de față – artistică nu este evidentă până în momentul în care acțiunea politică atinge mitul istoric², omul politic jucând întotdeauna, uneori direct, alteori indirect și discret, rolul unui fondator sau „refondator”.

Eroii militari au jucat un rol deosebit de important în imaginarul națiunilor moderne. Deși istoriografia recentă identifică în general debutul temporal al edificării monumentelor eroilor militari doar după primul război mondial, numărul mare al statuilor de for public, în special, și al picturilor, în subsidiar, contrazic această teorie. În spațiul public eroii au fost comemorați pe mai multe nivele simbolice, acest fapt influențând și aspectul monumentelor: poate fi astfel făcută distincția între monumentele individuale – busturi, statui, grupuri statuare – dedicate unui singur personaj central, conducător sau lider militar ale cărui fapte de vitejie au semnat nu doar victoria, ci și înfrângerea, moartea pentru un ideal cu substrat național, și monumente colective, dedicate memoriei unui grup, în special militari anonimi, victime ale războiului, uneori identificați prin plăcuțe memoriale, alteori rămase anonime. Monumentele dedicate comemorării unui singur personaj tind să scoată în evidență calitățile și abilitățile speciale ale acestuia, de natură militară, fiind uneori însoțite de personaje secundare: dușmani înfrânți sau alegorii ale *Justiției*, *Dreptății*, *Sacrificiului* sau întruchipări ale *Patriei*. Moartea pentru patrie devine un element esențial al mitului eroilor, sacrificiul suprem pe care îl poate face un individ sau un grup.

Monumentele eroilor înglobează, mai puternic decât orice altă categorie tematică a monumentelor de for public, o lecție pedagogică pentru generația responsabilă de edificarea lor. Exemplul celor căzuți pentru patrie este privit ca unul extrem de important nu doar de către cei direct afectați (familii), ci și de către publicul larg și chiar de către stat, transformând edificarea monumentelor dintr-o simplă gloriificare într-o obligație civică. Rememorarea constantă a morții pentru patrie prin intermediul statuarului din afara spațiului cimitirelor conține cel mai puternic mesaj educativ civic, atât pentru generațiile prezente, cât și cele viitoare. Monumentele comemorative colective ale eroilor înglobează și o componentă socială, fiind dedicate tuturor celor morți, indiferent de statutul lor social – se constată astfel o „democratizare”³ a eroilor, constând în egalitatea tuturor indivizilor în fața morții, indiferent de categoria socială din care făceau parte.

Eroii naționali își fac apariția și sunt împinși în fața publicului în momente în care elita politică are nevoie de justificare și de un suport istoric pentru acțiunile pe care le întreprinde la un moment dat. Sentimentul amenințării de către vecini în cazul națiunilor mici și cel al efortului de a avea un stat suveran aduce în prim

¹ Simona Nicoară, *Națiunea modernă, mituri, simboluri, ideologii*, Ed. Accent, Cluj Napoca, 2002, p. 162. Despre transcenderea eroilor din imaginarul colectiv ecleziastic înspre cel laic, vezi cap. „The Glorious Dead” în Anthony D. Smith, *Chosen People: Sacred Sources of National Identity*, Ed. Oxford University Press, Oxford, 2003, p. 218-253.

² Lucian Boia, *Pentru o istorie a imaginarii*, Ed. Humanitas, București, 2000, p. 195.

³ Reinhart Koselleck, „Les monuments aux morts, lieux de fondation de l'identité des survivants” în Idem, *L'expérience de l'histoire*, Ed. Gallimard, Le Seuil, 1997, p. 140.

planul ideii curajului eroic în fața unui dușman numeros și ideea jertfirii vieții pentru apărarea patriei. Aceste elemente constituie izvoarele legitimării națiunii și a drepturilor sale istorice de a trăi în libertate și unire; jertfa individuală promite un viitor mai bun în care națiunea periclitată și umilită va străluci într-o nouă faimă (suveranitate, neatârnată, libertate fără imixtiune externă)⁴.

Necesitatea ridicării monumentelor de for public în Regatul României și-a aflat fundamentarea teoretică în idealurile revoluției pașoptiste, precum și în crezul și dorința lui Carol I de a reveni la exemplul trecutului pentru a legitima continuitatea ca pe o componentă esențială a politicii sale. Importanța sculpturii cu tematică istorică se regăsește două decenii mai târziu la arhitectul Dimitrie Berindei, care sublinia că „statua unui herou al țării va impresiona imaginația viața a poporului cu mai mare tărie decât biografia lui”⁵. Cu toate acestea, anterior anului 1877 orașele românești erau extrem de sărace în ceea ce privește decorul statuar urban, o excepție constituind-o statuia lui Mihai Viteazul din București, inaugurată în anul 1874 într-o atmosferă de tensiune publică⁶.

Victoria militară a armatei Principatului Român în războiului româno-ruso-turc din 1877-1878, eveniment care a dus la proclamarea în 9 mai 1877 a independenței Principatului iar în 14 martie 1881 a Regatului, a avut un rol deosebit în cimentarea identității naționale la sfârșitul secolului al XIX-lea. Prezența monumentelor de for public dedicate acestui important episod al istoriei românești în peste 80 de localități, urbane și rurale, demonstrează impactul său puternic la nivelul mentalității colective. Primele monumente, simple cruci de piatră sau obeliscuri de dimensiuni reduse decorate cu o simplă inscripție pe o plăcuță de bronz și-au făcut apariția imediat după încheierea războiului în localități rurale, la inițiativa familiilor soldaților căzuți în război și a veteranilor întorși de pe câmpul de luptă de la sud de Dunăre. Solidaritatea națională în jurul comemorării războiului a transformat victimele în eroi glorioși și a determinat amplasarea monumentelor în afara spațiului cimitirelor, în cel public, unde ritualul comemorării își pierde încărcătura religioasă și se transformă într-o manifestare a conștiinței civice, a patriotismului și loialității față de statul român independent, a cărui existență a depins în mod direct de sacrificiul cetățenilor săi.

În mod surprinzător, istoriografia română contemporană nu a acordat atenție acestor monumente, istoricii fiind chiar de părerea că un fenomen statuar public comemorativ al evenimentelor din 1877-1878 nu există: „Războiul de Independență și Războaiele Balcanice nu au fost urmate de un elan al edificării de monumente. Doar după Primul Război Mondial s-a dezvoltat un ‚cult al eroilor’ instituționalizat în 1919 prin decretul regal ce stabilea existența *Societății Cultul Eroilor Morți* ca for de patronaj al practicilor comemorative”⁷. Existența însă a unui cult încheiat al eroilor Războiului de Independență reiese din tabelul următor⁸, care reunește monumentele edificate între 1877 și 1918 pe teritoriul Regatului Român:

⁴ Teodora Bonteanu, *Imaginea eroului național în Monarhia Austro-Ungară la 1900. Perspectivă istorico-artistică*, în „Anuarul Școlii Doctorale, Istorie. Civilizație. Cultură”, vol. II, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p. 302.

⁵ Dimitrie Berindei, *Despre arte și despre cultura lor în Țerra Românescă*, în „Revista Română”, 1862, citat în Mariana Neguțu, Radu Coroamă (edd), *România în timpul lui Carol I 1866-1914*, Ed. Logos, București, 2006, p. 119.

⁶ Constantin Bacalbașa, „Statuia lui Mihai Viteazul cauză de tulburări studențești” în idem, *Bucureștii de altădată*, vol. I, Ed. Eminescu, București, 1987, p. 143-145.

⁷ Maria Bucur, „Edifices of the Past – War Memorials and Heroes in 20th Century Romania”, în Maria Todorova (ed.), *Balkan Identities. Nation and Memory*, New York University Press, New York, 2004, p. 162.

⁸ Lista monumentelor comemorative ale eroilor Războiului de independență ridicate înainte de 1918 a fost realizată cu ajutorul bazei de date a *Oficiului Național pentru Cultul Eroilor* disponibilă pe internet la adresa <http://www.once.ro/ro/monumente.php> (site consultat în luna august 2007) și a *Listei monumentelor istorice 2004* disponibilă pe internet la adresa Ministerului Culturii și Cultelor <http://www.cultura.ro/Documents.aspx?ID=89> (site consultat în lunile ianuarie-martie 2007).

Nr. crt.	Monument	Autor	Anul inaugurării monumentului	Localitate, județ
1	<i>Crucea Comemorativă a Eroilor din Războiul de Independență</i>		1877	București
2	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1877	Iași, jud. Iași
3	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1878	Crucea de Piatră, jud. Giurgiu
4	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1878	Călinești, jud., Prahova
5	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1878	Blejești, jud. Teleorman
6	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1878	Scurtu Mare, jud. Teleorman
7	<i>Monumentul „Cobuz“</i>		1880	Calafat, jud. Dolj
8	<i>Obelisc-osuar</i>		1885	Băilești, jud. Dolj
9	<i>Monumentul „Independența” („Bateria Carol”)</i>	Ion Pavelescu-Dimo	1886	Calafat, jud. Dolj.
10	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1890	Letca Nouă, jud. Giurgiu
11	<i>Bust general Alexandru Cernat</i>	Ion Georgescu	1894	București
12	<i>Monument comemorativ 1877</i>	George Vasilescu	1897	Ploiești, jud. Prahova
13	<i>Bust maior Dimitrie Giurescu</i>	D.D. Mirea	1898	Câmpulung Muscel, jud. Argeș
14	<i>Monumentul dorobanțului</i>	Oscar Spaethe	1900	Craiova, jud. Dolj
15	<i>Monumentul eroilor români din Războiul de Independență</i>		1900	Slobozia, jud. Giurgiu
16	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1900	Ogrezeni, jud. Giurgiu
17	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1900	Stoenești, jud. Giurgiu
18	<i>Monumentul Eroului Marcu Voicu</i>		1900	Crevenicu, jud. Teleorman
19	<i>Statuia general Carol Davila</i>	Carol Stork	1903	București
20	<i>Monument comemorativ 1877</i>		1904	Brăila, jud. Brăila
21	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1904	Buciumeni, jud. Galați
22	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1904	Frățești, jud. Giurgiu
23	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1904	Dărăști-Vlașca, jud. Giurgiu
24	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1904	Pietrele, jud. Giurgiu
25	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1904	Dodeni-Bicaz, jud. Neamț
26	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>	V. Timofte	1904	Crăcăoani, jud. Neamț
27	<i>Obeliscul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1904	Vânători-Neamț, jud. Neamț
28	<i>Monumentul Independenței sau Monumentul de pe Colnicul Hora</i>	George Vasilescu, Constantin Bălăcescu	1904	Tulcea, jud. Tulcea
29	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1904-1905	Gogoșari, jud. Giurgiu
30	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1904-1905	Hodivoaia, jud. Giurgiu

31	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1905	Vedea, jud. Giurgiu
32	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1905	Neajlov, jud. Giurgiu
33	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1905	Găujani, jud. Giurgiu
34	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1905	Cucuruzu, jud. Giurgiu
35	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1905	Roata de Jos, jud. Giurgiu
36	Monumentul Marița		1905	Smârdan, Bulgaria
37	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1905	Vânătorii Mici, jud. Giurgiu
38	Monumentul Companiei VIII Dorobanți		1905	Azuga, jud. Prahova
39	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1906	Călugăreni, jud. Giurgiu
40	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1906	Puieni, jud. Giurgiu
41	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1906	Ghimpați, jud. Giurgiu
42	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1906	Bulbucata, jud. Giurgiu
43	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1906	Gostinu, jud. Giurgiu
44	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1906	Hulubești, jud. Giurgiu
45	Monumentul Independenței	Ion D. Traianescu	1907	Pitești, jud. Argeș
46	Monumentul Eroilor din Războiul pentru Independență	Raffaello Romanelli (statuia) și George Boboc (pedestalul și reliefurile)	1907	Turnu Măgurele, jud. Teleorman
47	Monument comemorativ 1877		1908	Moinești, jud. Bacău
48	Obelisc 1877		1908	Jilava, jud. Ilfov
49	Obeliscul Eroilor din Războiul de Independență	P. Vincenzo	1908	Roznov, jud. Neamț
50	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1909	Chirnogi, jud. Călărași
51	Monumentul Eroilor Români din Războiul de Independență		1909	Dumitrești, jud. Vrancea
52	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1909	Păunești, jud. Vrancea
53	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1909	Mărășești, jud. Vrancea
54	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1909	Suraia, jud. Vrancea
55	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1909	Vârteșcoiu, jud. Vrancea
56	Obeliscul Eroilor Români din Războiul de Independență		1910	Sascut, jud. Bacău
57	Obeliscul Eroilor Români din Războiul de Independență		1910	Târgu Ocna, jud. Bacău
58	Monumentul Eroilor din Războiul de Independență		1910	Șuțești, jud. Brăila

59	<i>Monument comemorativ 1877</i>		1910	Potlogi, jud. Dâmbovița
60	<i>Obelisc „Bateria Mircea”</i>		1910	Calafat, jud. Dolj
61	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1910	Sălcuța, jud. Dolj
62	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1910	Fierbinți-Târg, jud. Ialomița
63	<i>Obeliscul Eroilor Români din Războiul de Independență</i>	Ermax Tatimir	1911	Flămânzi, jud. Botoșani
64	<i>Statuia eroului Neacșu</i>	Frederic Storck	1911	Cislău, jud. Buzău
65	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>	F. A. Gosler	1911	Pleșoi, jud. Dolj
66	<i>Monument comemorativ 1877</i>		1911	Nicorești, jud. Galați
67	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>	N. Collios	1911	Nicorești, jud. Galați
68	<i>Bust Carol Davila</i>	Constantin Brâncuși	1912	București
69	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>	Nicolae Kagheorghis	1912	Rucăr, jud. Argeș
70	<i>Obeliscul Eroilor Români din Războiul de Independență</i>		1912	Orbeni, jud. Bacău
71	<i>Obelisc „Bateria Perseverența”</i>		1912	Ciuperceii Noi, jud. Dolj
72	<i>Monumentul Independenței</i>	Ioan Pavelescu-Dimo	1912	Craiova, jud. Dolj
73	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>	Jane N. Trifan	1912	Păstrăveni, jud. Neamț
74	<i>Monumentul Eroului Osinceanu Ilie</i>		1912	Cezieni, jud. Olt
75	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1912	Măicănești, jud. Vrancea
76	<i>Monument comemorativ 1877</i>		1913	Bârgăoani, jud. Neamț
77	<i>Monumentul Eroului Grigore Alucăi din Războiul de Independență</i>		1914	Salcea, jud. Suceava
78	<i>Bust generalul Gheorghe Teleman</i>	G. Vignali Firenze	1914	Huși, jud. Vaslui
79	<i>Monumentul eroilor regimentului 10 Putna</i>	Constantin Demetrescu	1914	Focșani, jud. Vrancea
80	<i>Bust erou 1877</i>		1914	Huși, jud. Vaslui
81	<i>Bust maior Constantin Ene</i>	Oscar Spaethe	1915	București
82	<i>Monumentul Independenței</i>	Ion Iordanescu	1915	Râmnicu-Vâlcea, jud. Vâlcea
83	<i>Monumentul eroilor din Regimentul IV „Ilfov”</i>	Oscar Han	1916	București
84	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1916	Valea Plopilor, jud. Giurgiu
85	<i>Monumentul Eroilor din Războiul de Independență</i>		1916	Răcoasa, jud. Vrancea
86	<i>Monument comemorativ 1877</i>	Oscar Spaethe	1916	Focșani, jud. Vrancea

Din tabelul prezentat se desprind o serie de concluzii preliminare: din punct de vedere cronologic, edificarea monumentelor debutează încă din anul 1877 în capitalele fostelor Principate, București și Iași, pentru ca din 1878 în localitățile rurale și orașele de pe tot cuprinsul teritoriului românesc să se ridice cruci, obeliscuri, troițe, precum și monumente figurative. De asemenea, nu poate fi surprins un anumit moment temporal care să constituie un reper determinant pentru distribuția monumentelor; anul aniversar 1906 nu a marcat un moment de debut sau de intensificare a fenomenului comemorativ, din totalul monumentelor de for public (reamintim faptul că toate aceste monumente se regăsesc în spațiul public, nu în cimitire), 38 fiind edificate anterior anului 1906, 48 ulterior. Distribuția geografică este la rândul ei unitară; trebuie însă subliniat faptul că prezența a 85% dintre monumente în mediul rural denotă un interes aparte din partea publicului (familiile celor căzuți în război și asociațiile veteranilor) de a finanța și edifica aceste monumente. 23 dintre monumente se află în

actualul județ Giurgiu, fostul județ Vlașca, teritoriu aflat la granița sudică a Principatului Român cu Bulgaria (în 1877 Bulgaria făcea încă parte din Imperiul Otoman; statul bulgar ia naștere în 1878 ca urmare a Păcii de la San-Stefano); aceste complexe monumentale, împreună cu cele 13 aflate în alte județe românești de la granița cu Bulgaria (Teleorman, Călărași, Dolj, Olt), constituie 46% din totalul realizărilor de gen ridicate între 1877-1918. Monumente se edifică însă în aproape toate localitățile de origine ale militarilor căzuți, până la limita nord-estică a Regatului României, la Huși sau Iași. Bucureștiul concentrează mai multe monumente închinat Războiului de Independență: *Crucea Comemorativă a Eroilor din Războiul de Independență* (1877), *Bustul generalului Alexandru Cernat* (1894), *Statuia generalului Carol Davila* (1903), *Bustul lui Carol Davila* (1912), *Bustul maiorului Constantin Ene* (1915), *Monumentul eroilor din Regimentul IV „Ilfov”* (1916). Cu excepția *Monumentului Independenței* din Craiova, realizat din fondurile statului, toate celelalte monumente au fost ridicate din inițiative ale organizațiilor neguvernamentale, asociații ale veteranilor, cu aportul financiar al publicului larg. Artiștii implicați în realizarea lor sunt cunoscuți doar în mică măsură, acest fapt datorându-se în primul rând dimensiunilor și calităților estetice ale monumentelor; majoritatea obeliscurilor, crucilor, troițelor din spațiul rural fiind de dimensiuni considerabil mai reduse comparativ cu cele din orașele mari, au o geometrie simplă și au putut fi realizate în piatră în ateliere locale sau regionale. Marile monumente, implicit mai scumpe, cuprind pe lângă aceste elemente din repertoriul simbolic geometric și figuri alegorice realizate în bronz: *Patria*, *Dorobanțul*, *Soldatul anonim*, vulturi semnificând victoria.

Conducătorilor armatei, eroi ai luptelor de la Plevna, Grivița și Smârdan le-au fost ridicate busturi individuale: generalului Gheorghe Teleman (autor G. Vignali Firenze) în 1914 la Huși; generalului Alexandru Cernat în 1894 (autor Ioan Georgescu) și maiorului Constantin Ene (autor Oscar Spaethe) în 1915 la București și maiorului Dimitrie Giurescu în 1898 la Câmpulung Muscel (autor D. D. Mirea). Alți militari cu grad inferior (sergenți sau simplii soldați) au fost comemorați individual în orașele natale (Cezieni, Salcea).

Monumentele ridicate sunt dedicate amintirii colective a celor căzuți, din acest motiv majoritatea sunt simbolice. „Am ridicat în 1916 un monument în memoria eroilor neamului nostru. Un havuz, o stâncă de piatră de Muscel și o femeie însemnând numele eroilor de pe soclu...”⁹ declara Oscar Han referitor la monumentul ridicat în București în fața Spitalului Militar Central. *Monumentul ostașilor putneni* din Focșani, jud. Vrancea, ridicat în 1916 din subscripție publică, înfățișează un dorobanț înaintând într-o coloană nevăzută, în plin asalt, și o femeie cu tricolorul în mână semnificând *Patria*¹⁰. Pe placa montată pe soclul monumentului sunt înscrise 247 de nume ale eroilor căzuți în bătăliile din sudul Dunării. *Monumentul din Cislău*¹¹ (jud. Buzău, 1911, autor Frederic Storck) surprinde de asemenea figura alegorică a unui dorobanț cu mâna dreaptă încleștată pe steagul de luptă iar cu cea stângă îndemnându-și camarazii la luptă.

Majoritatea monumentelor însă sunt non-figurative, obeliscuri de piatră sau marmură: la Vârteșcoiu, de exemplu, monumentul înalt de 3,9 metri cu baza în trepte, de forma unui trunchi de piramidă, a fost construit de locuitorii comunei. Dezvelirea monumentului s-a desfășurat pe data de 21 mai 1909. Pe un soclu din piatră se înalță un obelisc din marmură albă având în vârf un vultur reprezentat cu aripile întinse, realizat tot din același tip de material. Pe partea frontală a obeliscului sunt reliefate un drapel, o pușcă, o sabie și mai multe ramuri de laur.

Monumentul Vânătorilor din Războiul de Independență a fost înălțat în anul 1897 de prahoveni în memoria celor 250 de eroi ai „Batalionul 2 Vânători” din Ploiești, comandat de maiorul Alexandru Candiano Popescu, o unitate militară care a contribuit hotărâtor la prima mare victorie românească din Războiul de Independență, cucerirea redutei Grivița, la 30 august 1877. Inițiativa înălțării monumentului a aparținut unui comitet de acțiune din care făcea parte și Nicolae Prusanu de la Radu, fost luptător în „Regimentul 14 Dorobanți” în Războiul de Independență. Monumentul – care a costat 60.000 de lei, bani strânși prin subscripție publică – este opera sculptorului George Vasilescu (1863-1898) din Craiova, un proiect pe care acesta l-a obținut prin concurs și l-a executat pe durata a patru ani. A fost înălțat în primul rond al Bulevardului Independenței din Ploiești, sub supravegherea directă a sculptorului George Vasilescu și a fost inaugurat la data de 12 octombrie 1897, la 20 de ani de la obținerea independenței României, în prezența unui numeros public (peste 30.000

⁹ Florian Tucă, *Monumentele neatârării. Itinerar istoric 1877-1878*, Ed. Militară, București 1977, p. 96.

¹⁰ V. Cucu, M. Ștefan, *România. Ghid-atlas al monumentelor istorice*, Ed. Științifică, București, 1974, p. 470; Florian Tucă, *op. cit.*, p. 65.

¹¹ Florin Argeșanu, Constantin Ucrain, *Tripticul vitejiei românești*, Ed. Sport Turism, București, 1977, p. 26.

de persoane). Înalt de 14 metri, monumentul este format din bază, soclu, obelisc, un vultur de bronz ținând în cioc drapelul batalionului, patru statui de vânători în mărime naturală, turnate în bronz, așezate pe patru contraforturi, două plăci de bronz cu scene din Războiul de Independență, lucrare în altorelief, alte două plăci cu inscripții și diverse elemente decorative tot din bronz. Prezent la inaugurare, regele Carol va sublinia în discursul său că recunoașterea trecutului glorios trebuia „să fie amintită generațiilor prezente și viitoare prin un semn vădit”¹².

Proiectul *Coloanei comemorative* aflat azi Muzeul Național Peleş a fost realizat din bronz în anul 1903, o replică mai redusă ca dimensiuni (188x26x26 cm) fiind expusă în anul 1906 la Expoziția Națională de la București. Lucrarea a fost un proiect al unui monument comemorativ de mari dimensiuni, proiectat de sculptorul Wladimir Hegel pentru a celebra victoria armatei române în Războiul de Independență, proiect însă nerealizat¹³. Pe fusul coloanei erau redată episoade din timpul războiului, lucrarea făcând referire tipologic la Columna lui Traian de la Roma.

Amplasat pe Colnicul Horei, *Monumentul Independenței* din Tulcea a fost ridicat de către același George Vasilescu în cinstea militarilor români care au luptat în Războiul de Independență (1877-1878) și pentru a evoca reunirea Dobrogei cu România. Fondurile necesare construirii monumentului au fost adunate prin grija „Ligii pentru propășirea Dobrogei”. La 17 octombrie 1879 domnitorul Carol I a pus piatra de temelie a monumentului. Deși acesta a fost finalizat în anul 1899, inaugurarea a avut loc la 2 mai 1904, tot în prezența regelui Carol I.

Conceput sub forma unui obelisc înalt de 22 de metri, înălțat pe un soclu cu două trepte, monumentul a fost executat de sculptorii George Vasilescu și Constantin Bălăcescu. La baza obeliscului, în părțile laterale, sunt fixate două elemente sculpturale: un dorobanț cu arma pe umărul stâng și o goarnă în mâna dreaptă, respectiv un vultur impunător, cu aripile desfășurate. Pe fațada principală a pedestalului era montată o placă cu textul: „*Ridicatu-sa acest monument de cetățenii tulcenii ai țării, în anul MDCCXCIX spre vecinica amintire a readucerii Dobrogei la căminul strămoșesc prin vitejia armatei române sub conducerea Regelui Carol I*”. În 1901 Monetăria Română emite medalia „*Inaugurarea monumentului Independenței de la Tulcea*”, medalie comemorativă a obținerii independenței având gravate pe cele două fețe portretul regelui și monumentul tulcean. În timpul primului război mondial, armata germano-bulgară care ocupase Dobrogea a demontat statuia dorobanțului, vulturul și plăcile monumentului și le-a transportat în Bulgaria pentru a fi topite. Monumentul a fost refăcut ulterior celui de-al doilea război mondial.

În anul jubiliar 1906 Parlamentul României votează în unanimitate un fond de 500 000 de lei destinat unui *Monument al Independenței* în Craiova¹⁴. Acesta a fost realizat de sculptorul Ioan Pavelescu-Dimo (autor, în același an, și al monumentului împăratului Traian din Brăila), și inaugurat în 1912 în prezența regelui. Soclul monumentului, în forma parapetului bateriei de artilerie de la Calafat, conține basorelieful reprezentând luptele de la Smârdan și Rahova. Pe soclu erau reprezentate figura regelui Carol I în picioare, în mijlocul luptei alături de ilustrarea alegorică a *Independenței*. Complexul monumental craiovean a redat sculptural, pentru prima și singura dată¹⁵ în arta de for public românească de până la 1918, figura regelui.

Amplasat în localitatea Smârdan (actualmente localitatea Inovo, Bulgaria), un alt monument în memoria eroilor români a fost înălțat în 1905. Acesta a fost realizat din bronz și reprezenta o femeie, în *ronde-bosse*, care ținea în mâna dreaptă o coroană, iar în mâna stângă avea un ulcior cu apă „pentru eroii cărora le e sete”. Monumentul a fost supranumit *Marița*, după numele unei fete voluntare în vârstă de 15 ani, făcând parte dintr-un grup de 37 tinere fete, toate voluntare, din Bregova, Gânzova și alte localități românești din jurul Smârdanului. Lor li se dăduse în grijă, de către generalul Nicolae Haralambie o parte din serviciul sanitar și distribuția apei și hranei soldaților din tranșee, iar Marița a fost prima dintre cele 5 victime căzute la Smârdan¹⁶. Monumentul a fost distrus în 1917, dinamitat de către naționaliștii bulgari. A fost singurul monument comemorativ al Războiului de Independență ridicat pe teritoriu străin (localitatea a făcut parte din Regatul României doar după anul 1913).

¹² Constantin C. Giurăscu (ed. îngrijită de), *Cuvântările Regelui Carol I*, vol. II, 1886-1914, Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol, București, 1939, p. 194.

¹³ George Oprescu, *Sculptura românească*, Ed. Meridiane, București, 1965, p. 66.

¹⁴ Carmen Tănăsioiu, *Iconografia regelui Carol I. De la realitate la mit*, Ed. Amarcord, Timișoara, 1999, p. 58.

¹⁵ Alte două statui ale regelui Carol I vor fi ridicate în anii '30 în București și în curtea castelului Peleş.

¹⁶ Dunonia Svistu, Nicopole Passarowitz, *La Triballie*, Vidin-Paris, 1991, p. 135 (ediția română Dunonia Svistu, Nicopole Passarowitz, *Sacra Tribalia. Scurtă privire asupra istoriei valahilor din Tribalia*, Ed. Erasmus, București, 1994.)

Modul de reprezentare al colectivelor militare prin intermediul unui personaj ideal obligă artistul la concentrarea atributelor caracteristice, în tentativa de a reda cât mai realist mesajul. Aceste personaje, care întruchipează fizic și moral colectivul militar, surprind calitățile camarazilor într-o manieră idealistă, de la aspectul fizic la îmbrăcăminte și alte elemente caracteristice. Astfel de reprezentări se întâlnesc în statuarul de for public dedicat comemorării dorobanților din armata română, imagine-simbol al Războiului de Independență din 1877-1878. Figura dorobanțului român apare în mai multe monumente din perioada anterioară primului război mondial, la Iași (1877), Ploiești (1897), Craiova (1900), Tulcea (1904), Turnu Măgurele (1907), Potlogi (1910), Cislău (1911), Bârgăoani (1913), în ținută militară de campanie, element distinctiv fiind căciula cu pană de curcan. El poartă întotdeauna în mână arma și uneori drapelul (Cislău, Turnu Măgurele). Majoritatea monumentelor *Independenței* din spațiul rural românesc, realizate în manieră geometrică sub forma unor blocuri tronconice din piatră decorate pe o parte cu o cunună de lauri, fac trimitere la evenimentul comemorat doar prin inscripția „*Morți pentru patrie în Războiul Independenței 1877-1878*”.

Cele câteva monumente descrise sumar mai sus nu reprezintă decât o parte infimă din totalul monumentelor de for public destinate comemorării Războiului de Independență din 1877-1878. Este însă obligatoriu de remarcat și de subliniat existența unui fenomen coerent încheșat de comemorare publică pe teritoriul Regatului Român anterior anului 1918 și înființării primelor societăți dedicate cultului eroilor. Impulsul edificării acestor monumente nu provine dintr-o politică culturală coordonată de stat, ci din inițiative ale asociațiilor veteranilor. Monumentele intră, după inaugurarea lor, în conștiința colectivă a cetățenilor, prilejuind ritualuri comemorative anuale, sau gesturi simbolice precum cel din 9 mai 1877, când populația Bucureștiului s-a strâns în jurul statuii lui *Mihai Viteazul* pentru a sărbători proclamarea independenței¹⁷, iar lângă statuie au fost așezate din ordinul domnitorului¹⁸ tunurile turcești capturate la Grivița. Alte două tunuri au străjuit monumentul domnitorului *Ștefan cel Mare* din Iași.

Intrarea în posteritate a militarilor căzuți în războiul româno-ruso-turc prin intermediul monumentelor de for public prezintă, anterior Primului Război Mondial, un fenomen aparte la nivel european. Accentul comemorativ românesc evidențiază sacrificiul colectiv, un cult al elitei militare fiind slab reprezentat pe teritoriul românesc comparativ cu fenomenul sincron din alte spații, precum cel francez, englez, austro-ungar sau german. Este singular la nivel european și numărul extrem de mare al monumentelor precum și distribuția lor pe întreg teritoriul românesc; privind comparativ, în spațiul francez ca urmare a războiului din 1870-1871, inițiativele comemorative publice s-au concretizat doar 20-30 de ani mai târziu¹⁹ și nu la nivelul întregii țări. De asemenea momentul debutului fenomenului edificator al *Monumentelor Independenței* coincide cu proclamarea Independenței statului român în 1877, primele dintre acestea fiind ridicate chiar anterior încheierii conflictului militar, în 1878.

Cultul eroilor militari reflectat în *Monumentele Războiului de Independență* edificate anterior anului 1918 ia naștere și se dezvoltă independent de inițiativa și coordonarea statului, reflectând un fenomen comemorativ particular la nivel european. Trauma războiului este resimțită la nivelul întregii mentalități colective a societății românești, transformând celebrarea victimelor într-o acțiune civică manifestată în spațiul public, expresie a glorificării eroilor sacrificați pentru patrie și a obiectivului îndeplinit de aceștia, independența statului. Implicarea tuturor categoriilor sociale în finanțarea și edificarea monumentelor de for public ilustrează un moment de solidaritate patriotică inexistent anterior anului 1877 și contribuie în mod definitoriu la consolidarea identității naționale moderne românești. Până la Primul Război Mondial, ritmul constat, pe parcursul a 30 de ani, al inaugurării monumentelor *Războiului de Independență* în spațiul public românesc a reprezentat principala modalitate de manifestare a cultului eroilor militari, fiind în timp completată de alte forme estetice, precum medalii și plachete comemorative, timbre, ilustrate, albume de litografii, și nu în ultimul rând de primul film românesc, apărut în 1912 și intitulat *Independența României. Răsboiul Româno-Ruso-Turc 1877*.

*

¹⁷ Cristina Oprescu, *Amintirea războiului pentru întregirea neamului în capitala țării*, în „Acta Musei Porolissensis”, nr. XXII, Zalău, 1998, p. 561.

¹⁸ Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, p. 261.

¹⁹ Antoine Prost, „Les monuments aux morts. Culte républicain? Culte civique? Culte patriotique?” în Pierre Nora, *Les Lieux de Mémoire*, vol. I „La République”, Ed. Gallimard, Paris, 1984, p. 196.

The Cult of Military Heroes Reflected in the Monuments Dedicated to the Independence War in the Romanian Kingdom 1877-1918

(Summary)

The cult of military heroes that have fallen in the Independence War from 1877-1878 has shaped the public space of the Romanian Kingdom into a place of commemoration, celebration and ritual dedicated to the memory of the victims and their accomplished goal, the independence of the country on the 9th of May 1877 and the proclamation of the Kingdom on 14th of March 1881. In the 30 years from 1877 to 1918, more than 80 monuments were erected both in towns (15%) and particularly in villages (85%) in a constant rhythm over the years. The public expression of this cult is a singular one in Europe due to the large number of monuments and the fact that they cover the entire Romanian space. The cult originates from the initiatives of associations and it's financial support comes from the public with only one exception, the *Independence Monument* in Craiova inaugurated in 1912, that was built out of the state's initiative and funding. As a coherent phenomenon, the cult of soldiers who have died in the Independence War was not coordinated by the state, nor by a central office; it rose from rural areas towards the large cities defining the national solidarity of the whole Romanian society, in an esthetic shape that will only appear in other European states after the First World War.

